

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย เรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรม ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ และจัดเก็บข้อมูล เพื่อนำมาวิเคราะห์เกี่ยวกับข้อเท็จจริงถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรม ซึ่งได้มุ่มมอง และภาพรวมเกี่ยวกับความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรม ในบทนี้ ผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์ข้อมูลมาสรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ ดังนี้

5.1 สรุป

การวิจัยในครั้งนี้ สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

1. ข้อมูลพื้นฐานของผู้เชี่ยวชาญเกี่ยวกับความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร จำนวน 6 ท่าน ได้แก่ พระเทพดิลก (ระแบบ ฐิตญาโณ) พระศาสนโสภณ (พิจิตร ฐิตวณโณ) พระเทพวิสุทธิกวี (เกษม สัตถุญโต) พระมหาสมเกียรติ รัตนปญโญ นายอำนวยการ สุวรรณศิริ และ นายสุวรรณ เพชรนิล
2. ความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า นักศึกษามีความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรม แยกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 คือ กลุ่มนักศึกษาที่ไม่ค่อยเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม หรือเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม น้อยลง กลุ่มที่ 2 คือ กลุ่มนักศึกษาที่มีความเชื่อกฎแห่งกรรมมาก
3. ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า
  - 3.1 การได้รับข่าวสารเรื่องกฎแห่งกรรมที่สำคัญที่สุด คือ สื่อ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ อินเทอร์เน็ต ป้ายโฆษณา
  - 3.2 การถ่ายทอดเรื่องกรรมจากบิดามารดาที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามาก
  - 3.3 การได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษาน้อย

4. แนวทางส่งเสริมความเชื่อ และการปฏิบัติเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษา ดังนี้

ประการแรก ผู้สอนนำเสนอทฤษฎีให้สอดคล้องกับการปฏิบัติ คือ พยายามยกตัวอย่างประกอบให้เป็นเหตุการณ์ หรือสภาพแวดล้อมที่สามารถสัมผัสได้ อธิบายให้เข้าใจถึงเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้เรียนได้รับความรู้ มีความเข้าใจ แล้วสามารถนำไปปฏิบัติได้ด้วยตนเอง พยายามอย่าไปอ้างอิงตำราให้มากเกินไป

ประการที่สอง การส่งเสริมให้นักศึกษาเชื่อ และปฏิบัติต่อหลักธรรมที่ถูกต้องนั้น อย่างนำเสนอเฉพาะหลักการเขียนอย่างเดียว แต่ต้องนำเสนอให้ปฏิบัติ โดยเริ่มต้นให้ศึกษาเรียนรู้สังเกตตัวอย่างที่มองเห็นเป็นรูปธรรมได้ชัดเจน หลังจากนั้น ผู้สอนปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างเมื่อผู้เรียนเกิดความรู้สึกเชื่อ และจิตใจค่อยตามแล้ว จะปฏิบัติตามได้อย่างมีความมั่นใจ สิ่งใดที่เราปลูกฝังให้กับผู้เรียน ถ้าเขาสามารถปฏิบัติตามเป็นผลสำเร็จได้ แผนการเรียนการสอนวิชาพื้นฐานก็จะเป็นผลสัมฤทธิ์ ทั้งผู้สอน และผู้เรียน

ประการที่สาม การสอนวิชาพื้นฐานให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น ผู้สอนต้องยึดหลักทฤษฎีการมีส่วนร่วม คือ ผู้สอนพยายามให้ผู้เรียนช่วยกันจัดทากิจกรรมต่าง ๆ เข้ามาเสริม โดยให้ผู้เรียนช่วยกันคิด ช่วยกันหา และช่วยกันทำ แล้วให้ผู้เรียนนั้นแหละ จัดสรรเลือกเอากิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งขึ้นมา อย่างเช่น เรานำเสนอเรื่องความกตัญญู หรือความซื่อสัตย์ การจัดรูปแบบต่าง ๆ ต้องให้นักศึกษา หรือผู้เรียนเป็นผู้วางแผน จัดการว่า จะนำเสนออย่างไรวิธีใด ผู้สอนเพียงเป็นพี่เลี้ยง หรือคอยให้คำปรึกษาเท่านั้น ถ้าเขาทำได้ และประสบผลสำเร็จจากกิจกรรมที่เขานำเสนอ ความประทับใจจะตรึงตรออยู่ในจิตใจเขาตลอดไป

ประการที่สี่ ผู้สอนต้องมีความรู้ มีความชำนาญ หรือที่นำเสนอมาตั้งแต่ต้นว่า ต้องมีความเป็นปราชญ์ มีความรอบรู้ มีเชิงยุทธ์ที่จะนำเสนอให้ผู้เรียนอยากเรียน อยากรู้ และอยากเห็นในเนื้อหาที่นำเสนอ นั้น และองค์ประกอบสำคัญที่เหนือกว่านั้น ผู้สอนต้องมีความเชื่อ มีความชำนาญ

5. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏ ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม จำนวน 400 ฉบับ ได้รับกลับคืน 400 ฉบับ คิดเป็น ร้อยละ 100 ผลการวิจัยพบว่า

5.1 กลุ่มตัวอย่าง ส่วนใหญ่ เป็นเพศหญิง จำนวน 279 คน คิดเป็น ร้อยละ 69.75 มีอายุอยู่ในช่วง 20 ปี จำนวน 128 คน คิดเป็น ร้อยละ 32.00 กำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต จำนวน 101 คน คิดเป็น ร้อยละ 25.25 ชั้นปีที่ 1 จำนวน

206 คน คิดเป็น ร้อยละ 51.50 สถานภาพของพ่อแม่ / ผู้ปกครอง ส่วนใหญ่ สมรสแล้ว จำนวน 182 คน คิดเป็น ร้อยละ 45.50 และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน น้อยกว่า 10,000 บาท จำนวน 153 คน คิดเป็น ร้อยละ 38.25

5.2 ความคิดเห็นเกี่ยวกับความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรม ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวม นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร มีความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรม ของนักศึกษา อยู่ในระดับเชื่อบ้าง อันดับหนึ่ง คือ นักศึกษา เชื่อว่า กฎแห่งกรรมด้านกุศลกรรม (กรรมดี) เช่น การกระทำดี การพูดดี การคิดดี ก่อให้เกิดผลดี ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น อยู่ในระดับเชื่อบ้าง อันดับที่สอง คือ นักศึกษา เชื่อว่า กรรมมีอยู่จริง อยู่ในระดับเชื่อบ้าง อันดับที่สาม คือ ผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่า กรรมที่ทำแล้วต้องมีผล และผลต้องมีเหตุผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว อยู่ในระดับเชื่อบ้าง อันดับสี่ คือ กฎแห่งกรรมด้านอกุศลกรรม (กรรมชั่ว) เช่น การกระทำไม่ดี การพูดไม่ดี การคิดไม่ดี ก่อให้เกิดผลไม่ดี ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น อยู่ในระดับเชื่อบ้าง อันดับห้า คือ กฎแห่งกรรม ทั้งส่วนกรรมดีกรรมชั่ว มีผลต่อคุณค่าทางด้านจิตใจ อยู่ในระดับเชื่อบ้าง และอันดับที่หก คือ สัตว์มีกรรมเป็นของตน เชื่อว่า แต่ละคนเป็นเจ้าของ จะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน อยู่ในระดับเชื่อบ้าง ตามลำดับ

5.3 ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่า โดยภาพรวม ปัจจัยส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามากที่สุด คือ ด้านการได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดา รองลงมา คือ ด้านการได้รับข่าวสารเรื่องกฎแห่งกรรม และน้อยที่สุด คือ ด้านการได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ ตามลำดับ

5.3.1 ปัจจัยด้านการได้รับข่าวสารเรื่องกฎแห่งกรรมส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการได้รับข่าวสารที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามากที่สุด คือ โทรทัศน์ วิทยุ และอินเทอร์เน็ต รองลงมา คือ หนังสือเรียน หนังสือธรรมะทั่วไป หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และน้อยที่สุด คือ ป้ายโฆษณาประชาสัมพันธ์ และแผ่นพับ ตามลำดับ

5.3.2 ปัจจัยด้านการได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดาส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดาที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามากที่สุด คือ พฤติกรรมของบิดามารดา รองลงมา คือ การอบรมสั่งสอนของบิดามารดา และน้อยที่สุด คือ การถ่ายทอดทางพันธุกรรมของบิดามารดา

5.3.3 ปัจจัยด้านการได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวม อยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ย เท่ากับ 3.05 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ปัจจัยด้านการได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามากที่สุด คือ กิจกรรม และบรรยากาศในการจัดการเรียนการสอนวิชาจริยศาสตร์ รองลงมา คือ ผู้สอนวิชาจริยศาสตร์ และน้อยที่สุด คือ การได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ 3 หน่วยกิตต่อเวลาหนึ่งภาคการศึกษา

6. การเปรียบเทียบความคิดเห็นของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเกี่ยวกับความเชื่อ และการปฏิบัติเรื่องกฎแห่งกรรม จำแนกตามเพศ อายุ สถาบันการศึกษา สถานภาพของผู้ปกครองของนักศึกษา และรายได้ต่อเดือนของผู้ปกครองของนักศึกษา ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า นักศึกษาที่มีเพศ อายุ สถาบันการศึกษา และรายได้ต่อเดือนของผู้ปกครองของนักศึกษาแตกต่างกัน ความเชื่อ และการปฏิบัติเรื่องกฎแห่งกรรมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ยกเว้น ด้านสถานภาพของผู้ปกครองของนักศึกษาที่มีความเชื่อ และการปฏิบัติเรื่องกฎแห่งกรรมแตกต่างกัน ไม่แตกต่างกัน

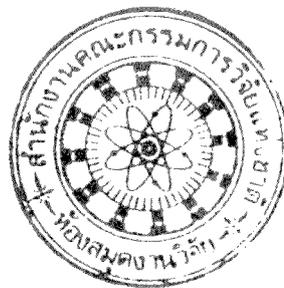
7. การเปรียบเทียบสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษา ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า การรับข้อมูลข่าวสาร การได้รับการถ่ายทอดความเชื่อจากบิดามารดา และการได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ มีความสัมพันธ์กับมีความเชื่อ และการปฏิบัติเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

5.2 อภิปรายผล

จากผลการวิจัย เรื่องความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัย สามารถนำมาอภิปรายผลได้ ดังนี้

1. จากผลการวิจัย พบว่า นักศึกษามีความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรม ทั้งที่เหมือนกัน และต่างกัน แยกเป็น 2 กลุ่ม คือ มีทั้งกลุ่มที่ไม่ค่อยเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม หรือเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมน้อยลง และกลุ่มที่มีความเชื่อกฎแห่งกรรมมาก สอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงสำรวจ ที่พบว่า โดยภาพรวม นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร มีความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรม อยู่ในระดับเชื่อมาก โดยนักศึกษา เชื่อว่า กฎแห่งกรรม ด้านกุศลกรรม (กรรมดี) เช่น การกระทำดี การพูดดี การคิดดี ก่อให้เกิดผลดี ทั้งต่อตนเอง และผู้อื่น ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะนักศึกษาแต่ละคนอยู่ในสภาพบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน และมีประสบการณ์เรื่องกฎแห่งกรรมแตกต่างกัน และนักศึกษาสามารถเรียนรู้เรื่องกฎแห่งกรรม ได้หลายเส้นทาง ไม่ว่าจะจากนักบวช ตำรา ครูบาอาจารย์ พ่อแม่ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ทำให้นักศึกษามีความเชื่อกฎแห่งกรรมแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระครูปลัดสัมพิพัฒน์วิริยาจารย์ (สุเทพ ปสิวิโก) (2548) ที่ได้ทำการวิจัยเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษาศึกษาบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ส่วนกลาง ปีการศึกษา 2547 ผลการวิจัย พบว่า นักศึกษามีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมในระดับสูง เป็นที่น่าพอใจ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะนักศึกษาส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ ซึ่งมีอายุเฉลี่ย ระหว่าง 41 – 50 ปี และนักศึกษาทั้งหมดเป็นชาวพุทธ และนักศึกษาที่มีเพศต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมไม่แตกต่างกัน โดยกำหนดค่านัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยที่ได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ นักศึกษายังได้เสนอแนะว่า ชาวพุทธทุกคน ควรให้ทานตามความเหมาะสม และสม่ำเสมอ ควรรักษาศีลทุกวัน และควรเจริญจิตภาวนาทุกวัน และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ชบา อ่อนนาค (2547) ที่ทำการวิจัย เรื่องการศึกษาความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษา : ศึกษากรณี โรงเรียนชลบุรี "สุขบท" จังหวัดชลบุรี ผลการวิจัย พบว่า นักเรียนมีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาอยู่ในระดับมาก นักเรียนชาย และนักเรียนหญิง มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวม และในแต่ละด้านแตกต่างกัน โดยนักเรียนหญิงมีความเชื่อมากกว่านักเรียนชาย นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น และนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความเชื่อเรื่องกรรมในภาพรวมไม่แตกต่างกัน แต่มีความแตกต่างกันในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาไม่แตกต่างกัน แต่มีความแตกต่างกันในด้านกายกรรม และวจีกรรม นักเรียนที่มีผลการเรียนแตกต่างกัน มีความเชื่อเรื่องกรรมในพระพุทธศาสนาในภาพรวม และแต่ละด้านแตกต่างกัน

2. จากผลการวิจัย พบว่า การได้รับข่าวสารเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษาผ่านสื่อที่สำคัญที่สุด คือ โทรทัศน์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต บัญชีโฆษณา หนังสือพิมพ์ หนังสือเรียน และหนังสือธรรมะ สอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงสำรวจ ที่พบว่า โดยภาพรวม ปัจจัยด้านการได้รับข่าวสารเรื่องกฎแห่งกรรมส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับปานกลาง โดยปัจจัยด้านการได้รับข่าวสารที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามากที่สุด คือ โทรทัศน์ วิทยุ และอินเทอร์เน็ต รองลงมา คือ หนังสือเรียน หนังสือธรรมะทั่วไป หนังสือพิมพ์ นิตยสาร และน้อยที่สุด คือ บัญชีโฆษณาประชาสัมพันธ์ และแผ่นพับ ตามลำดับ ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะนักศึกษาส่วนใหญ่สามารถรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อต่าง ๆ ได้ง่าย และสะดวก รวดเร็ว โดยเฉพาะสื่อที่ทันสมัย คือ อินเทอร์เน็ต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ เกศินี จุฑาวิจิตร (2540, หน้า 135 – 143) ที่กล่าวถึง สื่อเฉพาะกิจ เอาไว้ว่า การเลือกใช้สื่อ หรือการเลือกช่องทางในการสื่อสารก็ยังเป็นเสมือนกุญแจดอกสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะนำไปสู่ความสำเร็จของการสื่อสาร เนื่องจากตัวสื่อไม่ใช่ตัวกำหนดประสิทธิภาพของการสื่อสาร แต่การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพนั้นขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ส่งสารในการเลือกใช้สื่อได้อย่างเหมาะสม ซึ่งการเลือกใช้สื่อที่เหมาะสม มีเกณฑ์ในการพิจารณา ได้แก่ 1) สื่อที่จะเลือกใช้ สื่อ นับเป็นสิ่งแรกที่จะต้องคำนึงถึง และพิจารณาดูว่า มีสื่อใดให้เลือกบ้าง โดยสื่อที่ดีสำหรับการสื่อสารครั้งหนึ่ง ๆ ควรเป็นสื่อที่เข้าถึงตัวผู้รับสาร และเป็นสื่อที่สามารถเสนอสารได้อย่างชัดเจนตรงประเด็น 2) พฤติกรรมการเปิดรับสื่อของกลุ่มเป้าหมาย เป็นการพิจารณาว่า โดยปกติแล้ว กลุ่มเป้าหมายของเรา มีพฤติกรรมการเปิดรับสื่ออย่างไร เช่น อ่านหนังสือประเภทไหนบ้าง ชมรายการโทรทัศน์หรือไม่ ชมรายการอะไร ทางสถานีใด ฟังวิทยุหรือไม่ ฟังรายการอะไรบ้าง สถานีใด มักจะชมหรือฟังช่วงไหน เวลาใด บ่อยครั้งหรือไม่ เพราะถ้าเราสามารถเลือกสื่อที่กลุ่มเป้าหมายเปิดรับอยู่แล้ว โอกาสที่กลุ่มเป้าหมายจะได้รับสารก็มีความเป็นไปได้มาก 3) งบประมาณ เนื่องจากสื่อแต่ละสื่อ มีค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานการผลิตแตกต่างกันไป เช่น การผลิตรายการทางโทรทัศน์ ย่อมต้องใช้งบประมาณมากกว่าการผลิตรายการทางวิทยุ ดังนั้น การเลือกใช้สื่อ จะถูกจำกัดโดยงบประมาณ แต่ทั้งนี้ ไม่ได้หมายความว่า สื่อใดที่ใช้งบประมาณในการดำเนินงานสูง จะต้องมีประสิทธิภาพดีกว่าสื่อที่ใช้งบประมาณต่ำ 4) ค่าใช้จ่ายต่อหัว นอกจากการคำนึงถึงงบประมาณ โดยภาพรวมแล้ว ในการสื่อสารเพื่อเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายนั้น ผู้ส่งสารจะต้องพิจารณาถึงค่าใช้จ่ายต่อหัวด้วย นั่นคือ การคำนวณว่า การใช้สื่อ นั้น ๆ ต้องใช้งบประมาณเท่าไรในครั้งหนึ่ง ๆ

แล้วจะมีผู้รับสารจำนวนเท่าใด จากนั้น เราก็จะได้ตัวเลขค่าใช้จ่ายต่อหัวเป็นเกณฑ์ประการหนึ่งที่จะใช้เปรียบเทียบสื่อแต่ละชนิด 5) ความเหมาะสมกับเนื้อหาของสาร เนื่องจากสื่อแต่ละชนิดมีข้อดี และข้อด้อยที่แตกต่างกันไป เนื้อหาของสารประเภทหนึ่ง อาจต้องการใช้สื่อชนิดหนึ่ง ในขณะที่เนื้อหาของสารอีกประเภทหนึ่ง อาจต้องการใช้สื่ออีกชนิดหนึ่ง 6) ความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสาร ในบางครั้ง ผู้ส่งสาร อาจต้องการใช้สื่อร่วมกับการทำกิจกรรม เช่น ต้องการที่จะให้ความรู้ หรือข้อมูลในเรื่องใดเรื่องหนึ่งก่อน แล้วต่อยอดกิจกรรมการเสวนาร่วมกัน ผู้ส่งสารก็ต้องพิจารณาว่า สื่อใดจะเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของตน ดังนั้น การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารประชาสัมพันธ์เรื่องกฎแห่งกรรมผ่านสื่อมวลชนทางวิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ และนิตยสาร จะทำให้ข่าวสารเผยแพร่ไปสู่นักศึกษาได้รวดเร็วคราวละมาก ๆ ส่วนการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อบุคคล ผู้รับสารก็สามารถไต่ถาม หรือขอข่าวสารเพิ่มเติมจากแหล่งสาร เพื่อให้ตนเองมีความเข้าใจอย่างชัดเจน จาก พระ ครู อาจารย์ ซึ่งการสื่อสารระหว่างบุคคลนี้นับว่า มีผลดีในการโน้มน้าวใจให้นักศึกษาเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม

3. จากผลการวิจัย พบว่า การถ่ายทอดเรื่องกรรมจากบิดามารดาที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามาก สอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงสำรวจ ที่พบว่า โดยภาพรวม ปัจจัยด้านการได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดาส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร อยู่ในระดับมาก โดยปัจจัยด้านการได้รับการถ่ายทอดจากบิดามารดาที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามากที่สุด คือ พฤติกรรมของบิดามารดา รองลงมา คือ การอบรมสั่งสอนของบิดามารดา และน้อยที่สุด คือ การถ่ายทอดทางพันธุกรรมของบิดามารดา ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะว่า บิดามารดามีหน้าที่สอนลูกให้เว้นความชั่ว ให้ทำความดี และพฤติกรรม หรือความคิด ความเชื่อของบุตร ส่วนมากจะเกิดจากการปลูกฝัง และการเลียนแบบจากบิดามารดา วัฒนธรรมทางสังคมไทยก็อบรมบ่มเพาะความรู้สึกว่า ให้ลูกมีความสำนึกในบุญคุณของบุพการีชน แต่นักศึกษายุคนี้ ส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้เวลาส่วนมากอยู่กับบิดามารดา มักจะใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่กับเพื่อน ตำรา และคอมพิวเตอร์ หรือโทรศัพท์มือถือมากกว่า มีนักศึกษาส่วนน้อยเท่านั้นที่สามารถสวณกระแสโลกแห่งวัตถุนิยม และสามารถชักจูงเพื่อนรอบข้างหันมาสู่กระแสธรรมนิยมได้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ งามตา วณิชานนท์ (2536) ที่กล่าวว่า iva การถ่ายทอดจากบิดามารดา เป็นการปฏิบัติของบิดามารดาต่อบุตรในการดำเนินชีวิตประจำวัน ทั้งทางตรง และทางอ้อม เพื่ออบรมบุตรให้เกิดความรู้

และยอมปฏิบัติตามแนวพุทธศาสนาขั้นพื้นฐาน โดยเน้นการอบรมให้เด็กเกิดการพัฒนากิจวัตรกรรมปลูกฝังให้บุตรมีจิตใจเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว ซื่อสัตย์ มีสัมมาคารวะ กตัญญู กตเวทิตะ เคารพผู้ใหญ่ รู้จักเกรง และรู้จักการปฏิบัติตนตามคำสั่งสอนของศาสนา โดยมีลำดับขั้นในการอบรม หรือถ่ายทอดลักษณะทางพุทธศาสนา 3 ขั้นตอน คือ 1) การนำศาสนาเข้ามาใกล้เด็ก หรือนำเด็กไปรู้จักศาสนา เป็นการสร้างความสนใจ และเปิดโอกาสให้เด็กได้รับทราบการปฏิบัติตนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี และได้รับประสบการณ์โดยตรงเกี่ยวกับพุทธศาสนา เช่น คุยเรื่องประวัติพระพุทธรูป พาไปเที่ยววัด และอธิบายถึงความสำคัญของสถานที่นั้น ๆ ไปประกอบพิธีทางศาสนาที่วัด เช่น ทำบุญตักบาตร เวียนเทียน ฟังเทศน์ การฟังธรรมะจากสื่อ เช่น จากเทป รายการโทรทัศน์ รวมทั้ง การชักชวนบุตรให้ปฏิบัติ เช่น การสวดมนต์ นั่งสมาธิ เป็นต้น 2) การสร้างความเข้าใจในเนื้อหาทางพระพุทธศาสนา หลังจากการชักจูง และนำสู่การปฏิบัติในขั้นที่ 1 แล้ว บิดามารดาต้องอธิบายความหมายของการกระทำต่าง ๆ เหล่านั้น อย่างเป็นรูปธรรม เช่น เหตุผลของการไปทำบุญตักบาตร การยกตัวอย่างที่มีเหตุผล ตลอดจนคุณค่าของการปฏิบัตินั้น ๆ จะทำให้เด็กเกิดความสนใจอย่างแท้จริง มิใช่เป็นเพียงการรับรู้อย่างเดียว และ 3) สร้างการยอมรับ และการเปลี่ยนตาม เมื่อบุตรสนใจ และเข้าใจเนื้อหาทางศาสนาแล้ว บิดามารดาต้องจูงใจให้บุตรยอมรับพฤติกรรมนั้น และปฏิบัติตาม โดยอาศัยการให้รางวัล และการลงโทษ การใกล้ชิดพ่อแม่ หรือแสดงการสนับสนุน เมื่อเด็กปฏิบัติ หรือแสดงพฤติกรรมที่ต้องการ

4. จากผลการวิจัย พบว่า การได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนน้อย สอดคล้องกับผลการวิจัยเชิงสำรวจ ที่พบว่า โดยภาพรวม ปัจจัยด้านการได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางค่อนข้างน้อย โดยปัจจัยด้านการได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามากที่สุด คือ กิจกรรม และบรรยากาศในการจัดการเรียนการสอนวิชาจริยศาสตร์ รองลงมา คือ ผู้สอนวิชาจริยศาสตร์ และน้อยที่สุด คือ การได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ 3 หน่วยกิต ต่อเวลาหนึ่งภาคการศึกษา ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะการเรียนการสอนวิชาจริยศาสตร์มีข้อจำกัดหลายอย่าง ทั้งระยะเวลาสั้นไป เนื้อหาไม่น่าสนใจ ล้าสมัย และขาดอาจารย์ผู้สอนที่มีความรู้ความเข้าใจอย่างชำนาญ ที่สำคัญ นักศึกษาหวังคะแนนมากกว่ากลัวตกนรก หรือกลัวไม่ได้ไปสวรรค์ ต้องการสวรรค์ปัจจุบัน คือ ได้คะแนนดี ก็จะมองกันอยู่ที่ตรงนี้ และการเรียนวิชาจริยศาสตร์ใน 3 หน่วยกิต ไม่รู้ว่าเรียนวิชาจริยศาสตร์ของใครบ้าง

ขอบเนื้อหาวิชาที่กว้างเกินไป ไม่นั่นที่กฎแห่งกรรมเท่าที่ควร และเวลาในการเรียนวิชาจริยศาสตร์ 3 หน่วยกิต ต่อ 1 สัปดาห์ ถือว่า น้อยมาก ไม่เพียงพอต่อการเรียน โดยเฉพาะภาคปฏิบัติ ดังนั้น การได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ จึงส่งผลต่อความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนน้อย ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ วิศิษฐ์ ศรีคะรัตน์ (2550) ที่ศึกษา เรื่องกฎแห่งกรรมของนักเรียนโรงเรียน พุทธิโสภณ ตำบลพระสิงห์ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัย พบว่า ปัจจัยสนับสนุน คือ ความสนใจในกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาไม่มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

จากผลการวิจัย เรื่องความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรม ของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร ผู้วิจัย มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. จากผลการวิจัย พบว่า นักศึกษามีความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรม ทั้งที่เหมือนกัน และต่างกัน แยกเป็น 2 กลุ่ม คือ มีทั้งกลุ่มที่ไม่ค่อยเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม หรือเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมน้อยลง และกลุ่มที่มีความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมมาก เพราะนักศึกษาแต่ละคนอยู่ในสภาพบริบททางสังคมที่แตกต่างกัน และมีประสบการณ์เรื่องกฎแห่งกรรมแตกต่างกัน ดังนั้น ผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร ควรจะปรับปรุงหลักสูตร และกิจกรรมการเรียนการสอนใหม่ โดยเพิ่มเนื้อหาวิชา และกิจกรรมเกี่ยวกับการเรียนรู้เรื่องกฎแห่งกรรมให้มากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อเพิ่มความรู้ และประสบการณ์ให้กับนักศึกษามากขึ้น
2. จากผลการวิจัย พบว่า การได้รับข่าวสารเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษาผ่านสื่อที่สำคัญที่สุด คือ โทรศัพท์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต ดังนั้น ผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร ควรจะส่งเสริมให้นักศึกษาสนใจศึกษาเรื่องกฎแห่งกรรมผ่านสื่อต่าง ๆ ด้วยการมอบหมายงาน จัดกิจกรรม และการค้นคว้าเรื่องกรรม ผ่านสื่อต่าง ๆ ให้มาก
3. จากผลการวิจัย พบว่า การถ่ายทอดเรื่องกรรมจากบิดามารดาที่ส่งผลต่อความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามาก ดังนั้น ผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร ควรจะส่งเสริม และสนับสนุนให้ผู้ปกครองให้ความสนใจในเรื่องพฤติกรรม และความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษาให้มากขึ้น โดยจัดกิจกรรมการปฏิบัติธรรม รักษาศีล หรือบวชชีพราหมณ์ ร่วมระหว่างนักศึกษากับผู้ปกครอง

4. จากผลการวิจัย พบว่า การได้เรียนวิชาจริยศาสตร์ที่ส่งผลต่อความเชื่อและการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษาน้อย ดังนั้น ผู้บริหารมหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร ควรจะปรับปรุงกิจกรรม และบรรยากาศในการจัดการเรียนการสอนวิชาจริยศาสตร์ให้ดีขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ โดยเฉพาะการเรียนทางภาคทฤษฎีคู่กับการปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมอย่างชัดเจน

5.3.2 ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยในครั้งต่อไป ควรจะวิจัย เรื่องปัญหา และอุปสรรคของความเชื่อ และการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร
2. การวิจัยในครั้งต่อไป ควรจะวิจัย เรื่องความเชื่อ และผลของกรรมจากการปฏิบัติของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร
3. การวิจัยในครั้งต่อไป ควรจะวิจัย เรื่องกลยุทธ์ในการส่งเสริมความเชื่อและการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร
4. การวิจัยในครั้งต่อไป ควรจะวิจัย เรื่องผลลัพธ์จากกรรมดี และกรรมชั่วทางการปฏิบัติในเรื่องกฎแห่งกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏในเขตกรุงเทพมหานคร